

OCUPAȚII ȘI MEȘTEȘUGURI POPULARE DIN BANAT PE CALE DE DISPARIȚIE

Prin *Ocupație* „... se înțelege activitatea socială utilă depusă de o persoană, într-una din ramurile economiei naționale, care este aducătoare de venituri și constituie sursa principală de existență pentru acea persoană”¹.

Iată de ce, cînd se face cunoștința unui meșter, este necesar a se clarifica unele aspecte, a se căuta răspunsurile anumitor întrebări ca: trăiește meșterul numai din exercitarea ocupației respective sau mai este, în cazul satului, și agricultor; pe care dintre ocupații o socotește principală; meseria lui este cunoscută și de alți gospodari din sat sau o știu numai persoanele care practică aceeași meserie?

În felul acesta se află cît de legată este ocupația în cauză de gospodăria țărănească; sînt unele meserii cunoscute de toți gospodarii harnici și întreprinzi; altele s-au desprins de gospodăria sătenilor și au devenit de sine stătătoare. În ele este cuprinsă istoria, în ele este cuprinsă arta populară, bogatul tezaur al poporului român. „Purtătorii celor mai înaintate aspirații de progres ale umanității, adevărații făuritori ai civilizației materiale și spirituale a lumii au fost întotdeauna masele populare. Literatura și arta sînt rodul forței creatoare ale societății, expresia genului și a sensibilității poporului însuși — pe care adevăratele talente le întruchipează în lucrările lor”².

Nomenclatorul editat de Comisia centrală pentru recensămîntul populației și al locuințelor cuprinde denumirile oficiale ale ocupațiilor populației, precum și unele denumiri generice sau uzuale care au o circulație mai largă în rîndurile populației, fapt avut în vedere și de etnografia românească.

Studiindu-se cu atenție acest nomenclator se va constata absența unor ocupații cunoscute de cercetătorii vieții satelor bănățene. Această absență denotă că unele au dispărut sau sînt pe cale de dispariție. Credem că îndeosebi modul de viață a eliminat unele ocupații, lipsa cererii a determinat scăderea și dispariția ofertei. Cum însă cele mai multe din ocupațiile abandonate sau pe cale de abandonare implică arta noastră

---

¹ Comisia centrală pentru recensămîntul populației și al locuințelor. *Nomenclatorul sistematic și alfabetic al ocupațiilor*, București, 1977, p. 3.

² Programul PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, 1975, p. 161.

populară bănăţeană, sîntem datori să pătrundem fenomenul abandonului şi să contribuim la stăvilirea lui; în felul acesta contribuim la păstrarea intactă, nevătămată a tezaurului artistic al creatorului din popor.

În cele ce urmează ne vom opri asupra cîtorva din ocupaţiile cunoscute în Banat şi considerate de noi, mai ales prin comparaţie cu nomenclatorul amintit, ca dispărute sau pe cale de dispariţie (prezentarea ocupaţiilor o facem în ordine alfabetică fără alte criterii de compartimentare) şi ne vom referi succint îndeosebi asupra activităţii ca atare, a produsului finit, vom încerca să le precizăm apartenenţa, subzonele etnografice bănăţene şi în final, să determinăm cu aproximaţie, situaţia în care se află fiecare ocupaţie dispărută sau pe cale de dispariţie.

Boarii creşteau, îngrijeau şi păzeau boii satului; erau angajaţi cu plata în natură; turma de boi avea diverse denumiri locale: „gulă“, „ci-readă“, „ciurdă“; erau întîlniţi îndeosebi în subzonele de cîmpie; ocupaţia este dispărută.

Ca boarii erau şi cei ce păzeau vacile (*văcarii*), caprele (*căprarii*), gîştele (*gîscarii*) etc. Aceste ocupaţii au dispărut odată cu transformarea socialistă a agriculturii, zootehnia luînd locul acestor ocupaţii tradiţionale.

Căbănicerii erau specializaţi în confecţionarea hainelor groase, de iarnă, din aba („şubă“) produsă în gospodăria ţărănească; numele îl poartă de la „mantaua de şubă“ (cu glugă), purtată mai ales de ciobani, denumită „căbăniţă“. Ocupaţia era caracteristică întregului Banat, astăzi a dispărut. Aceste haine aveau pe ele cusături, şnururi cusute, ce ilustrau măiestria căbănicerilor, dragostea lor pentru artă, dorinţa permanentă de a îmbina utilul cu frumosul.

Căciularii confecţionează căciuli din piei de miel sau oaie; reprezintă o bransă a cojocăritului. Aceştia sînt întîlniţi peste tot, în Banat, dar într-un număr din ce în ce mai mic, ocupaţia fiind pe cale de dispariţie.

Căldărarii erau Țigani nomazi, se răspîndeau în toate subzonele etnografice vînzîndu-şi căldările (aceste căldări erau făcute de obicei din aramă)³. Folosim termenul de nomazi pentru că se strămutau din sat în sat imediat ce se desprimăvăra şi pînă toamna tîrziu. Mijlocul de transport pe care îl foloseau era căruţa cu coviltir („cu arneu“), obişnuind să monteze la marginea satului sau pe lizierele pădurilor nişte adăposturi provizorii pe care le denumeau „corturi“ (motiv pentru care locuitorii satului le spuneau „căldărari“ sau „căldăruşari cu cortul“ sau, pe alocuri, chiar „cortorari“). Căldările frumos realizate din punct de vedere artistic, încorporeau în execuţie modul de viaţă, bucuria şi melancolia ce caracterizează viaţa aspră de nomad. Pe perioada de iarnă, aceş-

³ *Dicţionar enciclopedic român al Academiei RPR*, vol. I, lit. A—C, Bucureşti, 1962, p. 552: „căldare (tehn) vas metalic deschis, de formă tronconică sau cilindrică, avînd la partea superioară o toartă; este folosit la transportul sau depozitarea lichidelor sau a materialelor granulare“.

tia se retrăgeau în casele lor aflate la marginea satelor din Valea Bistrei, Clisura Dunării sau din Lunca Mureșului. Astăzi ei sînt întîlniți tot mai rar ocupîndu-se doar cu mici reparații făcute vechilor căldări existente în gospodăriile țărănești, lucrul acesta determinîndu-ne să tragem concluzia că și această ocupație este pe cale de dispariție.

Pe marginea vieții aspre a „cortorariilor“ s-au născut multe cîntece populare, cu melodii frumoase, iuți sau tînguitoare, unele din ele deosebit de nostalgice.

Cărămidarii sînt cunoscuți datorită produsului lor finit atît de necesar pentru construirea locuințelor, îndeosebi și a altor anexe pe lângă gospodăriile personale, denumit cărămidă — material de construcție preparat dintr-o pastă de argilă cu nisip și apă sau din alte materiale, prin presare mecanică sau uneori manuală, urmată de uscarea și aproape întotdeauna de ardere⁴.

Există două categorii de cărămidari: cei din fabrică, angajați, unde lucrează pe baza unor contracte de muncă și cei particulari, neangajați, care își desfășoară activitatea prin sate și fac mult solicitată cărămidă „pe loc“, adică la marginea satului respectiv unde au realizat angajamentul. Fără a prezenta tehnica de lucru, precizăm totuși, din contextul acestei tehnici, faptul că produsul este cunoscut sub două aspecte, în funcție de momentul încetării lucrării (operației): cărămidă arsă (trecută prin cuptor) și cărămidă nearsă căreia i se mai spune și „văiugă“.

Ocupația pe care noi o avem în vedere vizează categoria a doua de cărămidari, particularii, și este pe cale de dispariție. Meseriașii respectivi au locuit mai ales în apropierea orașelor Timișoara, Jimbolia și Lugoj, unde s-au construit cunoscutele fabrici de cărămidă ori că solicitările au fost mai mari; de la domiciliu au pornit prin satele bănățene, în care au făcut angajamente certe cu gospodarii localnici pentru cărămidă arsă ori pentru „văiugă“ (o făceau din lut amestecat cu pleavă).

Cărămidarii au trăit și prin unele sate îndepărtate de orașe, aceștia erau mai ales țigani. Ei se pricepeau și la lipitul zidurilor și chiar la făcutul lor din pămînt bătut.

Ciurarii cunoscuți și sub numele de *sitari*, confecționau, după cum și denumirea o spune, ciurul și sita⁵. Ciurul este folosit pentru sortarea materialelor granulare, în cazul satelor, cereale sau pentru desecarea amestecurilor de materiale granulare și lichide. Aceștia erau țigani nomazi, ca și căldărarii. Ocupația poate fi clasată ca dispărută, deoarece ciurarii nu se mai întîlnesc în Banat decît extrem de rar, sînt puțini la număr și nu mai produc; actualii fac doar mici reparații, mixtînd reminescente ale mai multor ocupații (repară și căldări, vase de tablă etc.).

⁴ *Ibidem*, p. 558.

⁵ *Ibidem*, p. 646: „ciur (tehn) utilaj al cărui organ principal este constituit dintr-un grătar de metal (table perforate, împletituri din sîrmă etc.) de formă plană, cilindrică sau tronconică“.

Cojocarii confecționau cojoacele (cojoc — „piesă de port popular, confecționată din piei de oaie cu blana înăuntru, purtată de femei și de bărbați și avind diferite forme“)⁶. De menționat că ei erau specializați în prelucrarea pieilor de ovine din care apoi confecționează amintita piesă de port popular pentru iarnă.

Cojocul din Banat este frumos împodobit cu cusături de lână și mătase, cu împletituri și aplicații de piele colorată. Referindu-se la arta populară din Banat, caracterizată printr-o eflorescență ieșită din comun a ornamentației de influență orientală și prin scumpetea materialelor folosite, cunoscutul etnograf român Paul Petrescu menționează că: „aceste observații de ordin general se aplică și în domeniul pieselor din piele, ale căror caracteristici — calitatea materiei prime și strălucirea decorului — duc la nota unitară a producției cojocărești bănățene cu toată multitudinea centrelor în cele câteva zone etnografice mai importante — Valea Bistrei, Țara Almăjului, Lunca Timișului, Culoarul Timiș-Cerna“.

Cojocarii bănățeni acordau o mare atenție produselor. Pentru femei realizau cojoace deosebit de frumoase, cu un grad de maximă exuberanță, din rîndul cărora se pot reține mai multe categorii: cu „oglinzi“ (pe pielea cojocului se aplică alte fișii de piele colorată, între care sau în spațiile lor perforate sînt fixate mici bucățele de oglinzi), cu „arimiz“ (pe cojoc sînt brodate motive florale din mătase colorată) și cu „bumbi“ (pe piele sînt cusute decupeuri denumite „bumbi“, după forma rotundă pe care o au și care este asemănătoare cu cea a nasturilor cărora li se mai spun „bumbi“).

Cojoacele și pieptarele bărbățești prezintă o varietate a formei redusă, iar aplicațiile de piele neagră la buzunare și pe margini precum și cusăturile trase la mașină sînt singurele elemente decorative: „Țirgurile anuale au constituit unul din principalii factori ce au determinat circulația motivelor ornamentale din diverse direcții, Timișoara fiind punctul de interferență, unde grație gusturilor rafinate ale unei populații cu o bogată și străveche cultură materială și spirituală, acestea, în urma unui îndelungat proces de selecționare și sintetizare, au fost asimilate și integrate în repertoriul artei noastre populare cu noi valențe estetice“⁷.

Fringhierii făceau frîghii pentru cai, căpestre, sfori, diferite otgoane etc. Cum frîghiilor li se mai spunea și „ștreanguri“ sau „funii“, meșterii respectivi se numeau și „ștregari“ sau „funari“. Aceștia foloseau ca materie primă fuiorul prelucrat în gospodăriile țărănești. Erau înțilniți, de obicei, în orașe și orașele mai mici (Timișoara, Lugoj, Sînicolaul Mare, Deta, Gătaia etc.) dar și în unele localități rurale; la Saravele de exemplu, lucra un „ștregar“ vestit prin calitatea superioară a produselor și prin promptitudinea sa față de clienți. Fiind

⁶ Paul Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968, p. 31.

⁷ Vezi N. Țăranu, *Cojocăritul din Timișoara*, în *Tibiscus. Etnografie*, I, 1974, p. 123.

solicitat de locuitorii satelor dinprejur, el a antrenat în această ocupație toată familia, meșteșugul devenind sursa de trai a tuturor membrilor familiei sale.

Astăzi, nu se mai întâlnesc frînghieri, produsul în cauză fiind realizat pe cale industrială.

Lădarii confecționau lăzi de zestre („lada de zestre, piesă importantă din mobilierul țărănesc, întâlnită în toate regiunile României. Este lucrată de obicei din lemn de fag și împodobită cu creștături sau, în Transilvania, cu picturi“)⁸.

Se cunoșteau două grupe: *lădarii-rudari*, care lucrau în tehnica arhaică, prin îmbinare în sină și *lădarii-timplari*, care lucrau în tehnica nouă, în vișlătură. Erau întâlniți în Valea Mureșului, Valea Begheiului și Valea Bistrei. Timplarii se întâlneau în special prin orașe sau în apropierea lor (sînt cunoscute orașele cu lădarii-timplari: Timișoara, Lugoj, Sinicolaul Mare, Făget, Caransebeș etc.). Ocupația a dispărut, dar lădarii, adevărați artiști populari, ne-au lăsat multe și frumoase produse, rod al creației lor. Lădarii-rudari au lăsat drept moștenire lăzile de zestre încrestate, iar de la lădarii-timplari am moștenit lăzile pictate, decorul fiind împrumutat de la naționalitățile conlocuitoare, mai ales de la germani și sîrbi.

Se crede că încrustarea, în urmă cu mai bine de două secole, caracteriza și lăzile bănățene, pentru că există lăzi de acest fel, datînd din prima parte a secolului trecut, confecționate din scinduri de fag, lucrate numai din bardă și mezdrea (unelte folosite în timplărie), fără a fi folosite cuiele de fier. Lăzile găsite în Banat au, în exclusivitate, capacul drept, spre deosebire de cele din alte regiuni ale țării unde au fost găsite lăzi cu capacul în două ape și lăzi cu capacul semicircular⁹.

Ledării erau tăbăcarii care prelucrau pieile de bovine și din care confecționau haine de piele cu fața lustruită. Această ocupație era caracteristică, mai ales, centrelor urbane, ea nu a dispărut, dar ledării sînt din ce în ce mai puțini. În zilele noastre, tăbăcăria se realizează în atelierele de ecarisaj ale diferitelor fabrici de specialitate.

Lemnarii erau cunoscuți în satele bănățene ca fiind foarte mulți și răspîndiți, cu alte cuvinte, operațiile legate de acest meșteșug erau deprinse de aproape fiecare gospodăru, mai ales în construirea caselor. „Cu vremea, au început să fie aduși să lucreze pe bani meșteșugari specializați în a face doar o parte a casei (spre pildă ușile, ferestrele, scheletul acoperișului, șindrila) și în cele din urmă întreaga locuință“¹⁰.

⁸ *Dicționar enciclopedic...*, vol. III, lit. K—P, 1965, p. 53.

⁹ Despre lada de zestre se ocupă pe larg, Nicolae Săcară de la Muzeul Banatului din Timișoara, în „Tematica expoziției în lemn de la Muzeul Banatului din Timișoara“, fila I (ms.). Este vorba despre expoziția de bază, permanentă, a secției de etnografie aflată la Bastion, în str. Popa Șapcă, nr. 4.

¹⁰ Henri H. Stahl și Paul H. Stahl, *Civilizația vechilor sate românești*, București, 1968, p. 67.

Lemnarii aceştia, care formau deja o ocupaţie, realizau multe operaţii şi lucrări: ridicau acareturi, făceau garduri şi porţi, tăiau mobilele necesare gospodăriei, făceau uneltele de lucru etc. (multe din produsele lemnarilor aveau caracter artistic, ca de exemplu furcile de tors, ce erau lucrate cu remarcabilă fineţe şi frumuseţe artistică). „Vechimea arhitecturii în lemn în Banat este atestată de câteva dovezi grăitoare... Dintre elementele arhitectonice ale casei, stîlpii sînt de cele mai multe ori decoraţi. Ei reprezintă, în general, cel mai valoros material artistic şi tot ei reflectă în cea mai mare parte specificul local... Spre deosebire de alte provincii istorice, unde stîlpii ciopliţi se păstrează mai bine în zonele înalte, în Banat, îi întîlnim în cîmpie şi la deal, respectiv acolo unde odinioară se întindeau codrii de stejar...¹¹”

Lemnarii puteau fi întîlniţi prin toate subzonele Banatului. Ei formau echipe cînd preluau lucrări mai mari — ca de exemplu case — şi prestau munci individuale pentru lucrări mai mici (cruci de lemn, porţi şi garduri, uneltele etc.). Erau cunoscuţi cei din părţile Buziaşului, de la Vinga, Sacoşul Turcesc, zona Lugojului, cei dintre Lipova, precum şi din câteva sate de la pustă (zona Torontalului). Ciopliind, sculptînd, traforînd ori creştînd, lemnarii bănăţeni de odinioară ne-au lăsat lucrări de mare valoare artistică nu numai funcţională.

Măturarii se ocupau cu confecţionarea măturilor folosind ca materie primă diferite plante, astfel: „*Kochia scoparia* — plantă erbacee, din familia chenopodaceelor, cu tulpina foarte ramificată, stufoasă, înaltă de peste 1 m, originală din sudul Europei. Se cultivă şi la noi; din plantele uscate se fac mături¹²”. Mai foloseau pentru confecţionarea măturilor, ramuri de mesteacăn, sorgul şi nuielele.

Măturarii sînt întîlniţi în zona deluroasă şi prin centrele urbane ori comunele mai mari din cîmpie. Ocupaţia este pe cale de dispariţie, dăinuind doar unii meseriaşi, care fac mături din sorg. În produsele lor, indiferent de materia primă folosită, se putea observa grija pentru estetică, ba chiar şi un anumit simţ artistic (măturile din ramuri de mesteacăn erau legate cu fibre din coajă albă de mesteacăn, iar cele de sorg aveau străbătute fire de aţă colorată în diverse culori, împletite cu gust şi discernămint — produsul nu constituie un scop în sine ci şi o probă a dragostei pentru frumos nutrită de meşteşugari).

Oloiniţarii sau *uleiniţarii* „fabricau” uleiul de dovleac, floarea soarelui şi din alte seminţe. Aceştia puteau fi găsiţi pe tot cuprinsul Banatului, astăzi numărul lor fiind în vertiginoasă descreştere — sînt tot mai puţini oloiniţarii în satele noastre, iar instalaţiile tehnice cu care lucrau se află în paragină. Se cunosc diferite feluri sau categorii de oloiniţe (cu ciocane, cu bulvan, cu berbec, cu roată, cu şurub etc.), dar toate aveau aceeaşi întrebuinţare: obţinerea, prin presare, a uleiului comestibil, despre care aflăm că este „ulei vegetal obţinut din semin-

¹¹ Marius Moga, *Decorul în arhitectura populară românească bănăţeană*, Timişoara, 1971, p. 5—14.

¹² *Dicţionar enciclopedic*..., vol. III, lit. K—P, 1965, p. 300.

tele sau din diferitele fructe ale anumitor plante...; se obțin prin presare, ...; Constituie unul din principalele produse alimentare, cu o mare valoare calorigenă¹³.

Astăzi, plantele din ale căror semințe se extrage uleiul sînt cultivate pe întinse suprafețe, în unitățile agricole de stat și cooperatiste, iar uleiul comestibil se extrage cu instalații tehnice moderne în mari fabrici specializate.

Olarii produceau oale de pămînt și alte obiecte ceramice. Această ocupație „este un meșteșug străvechi, dezvoltat în toate regiunile țării noastre, satele de olari fiind așezate de obicei lângă cariere de lut. Fazele de prelucrare a lutului sînt: curățirea, dospirea, frămîntarea, formarea pe roată, uscarea, smălțuirea și coacerea. Forma și ornamentele vaselor diferă de la un centru la altul¹⁴.

Olăria este unul din extinsele domenii de artă în care se reflectă, la modul cel mai direct, istoria poporului nostru. Există o atît de mare apropiere între olăria folosită în trecutul țării noastre și cea actuală, încît se formează impresia că vasele ce apar în fragmente din șantierele arheologice nu sînt altele decît cele lucrate în zilele noastre. În fond, nu sînt la mijloc vasele propriu-zise rămase din trecut, ci tradițiile populare care se perpetuează cu insistență și se mențin pînă în prezent; „Perioada în care românii s-au format ca popor în Dacia a dat naștere olăriei celei mai răspîndite. O găsim în satele Banatului, în cele din nordul Olteniei, în mai toată Transilvania; suprafața așa cum am delimitat-o corespunde în chip uimitor de bine cu teritoriul din vechea Dacie în care stăpînirea romană fusese mai statornică¹⁵.

Olarii, au format în Banat, centre bine stabilite, ca de exemplu Biniș, Sasca Română, Jupînești, Socolari, în care mai există oameni ce cunosc acest meșteșug al olăriei. Există și centre cu activitate lichidată, în domeniul olăritului, ca de pildă Lugoj, Lipova, Birchiș, Potoc, Ilidia etc. De asemenea, au fost recunoscute și localități cu populație germană din rîndul căreia s-au desprins unii olari, așa de pildă au fost centrele de la Sasca Montană, Lovrin, Jimbolia, Lipova.

Pălărierii confecționau pălăriile pe care apoi le vindeau prin diferite tîrguri de țară. Existau două grupe de pălărieri: cei care făceau pălăriile de pîslă (celor care pregăteau pîsla li se spuneau și *pîslari*) și cei care făceau pălăriile de paie. Primii lucrau în centrele urbane (Reșița, Caransebeș, Lugoj, Timișoara, Sînicolaul Mare etc.) iar ceilalți trăiau și își desfășurau activitatea în satele noastre, mai ales în cele de cîmpie, unde se găsea din abundență materia primă: paie de secară.

Deși se pot spune lucruri interesante și despre primul grup de pălărieri, fiindcă și aceștia aveau prin îmbinarea culorilor, formatul pălăriilor, împodobirea lor cu diferite panglici, un înalt și variat simț

¹³ *Ibidem*, vol. IV, lit. Q—Z, 1966, p. 761.

¹⁴ P. H. Stahl, *Meșterii țărani români și creațiile lor de artă*, București, 1969, p. 64.

¹⁵ *Ibidem*.

artistic (unele dintre pălării fiind adevărate ilustrații ale frumosului), totuși, se are în vedere grupul al doilea, oamenii de la sate care obțineau, ca urmare a împletiturilor din paie, reale produse de artă populară. Toate activitățile mărunte, care formau apoi ansamblul, erau îmbrăcate cu grijă pentru estetică, începînd cu strînsul și alesul paielor și continuînd cu înălbirea, vopsirea și împletirea acestora (o adevărată măiestrie o constituia modul de împletire în colțuri prin înfășurare).

Acești oameni confecționau pălării pentru toate categoriile de vîrstă, atît pentru femei cît și pentru bărbați. Se aveau în vedere țărăncile, cărora, lucrînd multă vreme sub arșița soarelui, le erau necesare pălării cu boruri mari. Acest gen de pălării, pentru femei, dădeau bănațencelor o grație fermecătoare.

Însă, pălărierii mai confecționau și alte bunuri de consum (ghiozdănașe, mape de perete etc.), iar unii dintre ei, cunoscînd — în paralel cu împletitul paielor — și procedeul de a țese paie, realizau frumoase covoare din paie.

Rudarii trăiau la sate, în acele localități apropiate de sursa necesară de materie primă — lemnul. Puteau fi găsiți în Banat, de la Dunăre pînă la Mureș, îndeosebi pe clisuri sau lunci de unde puteau lua cu ușurință lemnul moale de care aveau mai ales nevoie (tei, plută, plop, salcie etc.). Deși latura principală a ocupației rudarilor era albieritul, ei produceau: linguri, fuse, sucitoare pentru tăuței, mosoare, brigle, făcălețe, furci de tors, suveici, albiile de spălat, albiile de porci, scafe de mălai, căuce de apă, postăvițe pentru frămîntat, funduri pentru mă-măligă, mese, scaune pentru cizmar, piulițe pentru usturoi etc.¹⁶

În funcție de produsul finit, rudarii purtau și alte denumiri, ca de exemplu: „covătari“, „blidari“, „scăfari“, „trocari“, „lingurari“, „lăcrari“, „lemnari“, „coșari“, „blănari“, „butnari“, „sculptori“, „strungari în lemn“, „băieși“, „fusari“ etc.¹⁷

Rudăritul presupune diverse cunoștințe de silvicultură, moștenite din tată în fiu, dexteritate în activitățile desfășurate de la momentul alegerii timpului de tăiere a lemnului și pînă la uscatul albiei, adică pînă la obținerea produsului finit, precum și un înalt simț artistic.

Ocupația — ca atare — *albieritul* (astăzi aproape dispărută) presupunea mai multe etape: alegerea timpului de tăiere a lemnului bun pentru confecționat, tăierea și doborîrea copacului (pomului), curățirea firului (în sensul eliminării crăcilor), sortarea materialului lemnos provenit dintr-un fir. După toate aceste operații care duceau la obținerea părții lemnoase potrivite scopului propus, urmau alte momente, ca de exemplu „plănuirea“ pe care și-o făcea meșterul asupra modului în care să folosească lemnul cu maximum de eficiență, dimensionarea, retezarea și crăparea lemnului, apoi se executau operațiile strict legate de produsul finit, albia: scobirea lemnului, tragerea la bardă, cuțitoaie și la teslă, cioplirea finală și uscarea albiei.

¹⁶ Ion Drăgoescu, *Rudăritul în Clisura Dunării*, în *StComC*, I, 1975, p. 61—89.

¹⁷ *Ibidem*.

Am insistat asupra procesului de producție cu scopul de a releva diversitatea lucrărilor, necesitatea unor cunoștințe largite, precum și drumul lung al lemnului pînă la obținerea produsului finit.

Dacă albia nu poate fi socotită ca un obiect de o mare valoare artistică, trebuie păstrată ideea că rudarii de odinioară ne-au lăsat și obiecte de înaltă ținută artistică populară (furci, fuse, linguri, blide, sface, brigle etc.), acestea contribuind la popularizarea continuă a artei populare românești.

Săpunarii preparau săpunul „acea sare metalică a acizilor grași, superiori... ca materii prime pentru fabricarea săpunului se foloseau grăsimile animale, uleiurile vegetale, se fabrică prin fierberea grăsimilor cu hidroxid de sodiu și se separă din mediul de reacție cu ajutorul unor electroliți”¹⁸. Meșteșugarii respectivi locuiau și lucrau în ținuturi și centre urbane, mai rar puteau fi găsiți și la sate. Ocupația a dispărut, prepararea săpunului făcîndu-se acum în fabrici mari, în combine chimice (dar gospodinele vîrstnice mai prepară săpunul, în mod rudimentar, acasă, în gospodăria proprie, fie individual, fie grupîndu-se după legături de rudenie sau vecinătate).

Scărmănătorii, răspîndiți mai ales în ținuturi și comunele mari, se ocupau cu scărmănatul lîinii, foloseau dăracul — „unealtă de scărmănat lina pentru tapițerie și plăpumi, avînd suprafețe de lucru paralele (una concavă și alta convexă) și prevăzute cu cuie. Piesa cu suprafața concavă este fixă, iar cea cu suprafața convexă are o mișcare pendulară”¹⁹; mai înseamnă și „bardă pentru destrămarea fibrelor de lînă la individualizare, în vederea filării”²⁰. În satele de cîmpie au existat și scărmănători cu manej, folosindu-se calul pentru acționarea acestora.

Stăvarii, cărora li se mai spune și *arghelași* (de la cuvîntul herghelie — arghelă), păzeau caii satului. Paza era asigurată uneori pe zi, alteori pe o durată mai mare, adică în primul caz, caii se preluau dimineața și se predau seara — după păscuri, iar în al doilea caz, caii nu se aduceau în sat decît după mai multe zile sau chiar o săptămînă. Stăvarii umblau cu ei pe izlaz, peste holdele din care recolta era luată, căutînd și asigurînd hrana necesară cailor. Stăvarii erau întîlniți mai ales la cîmpie, unde numărul cailor într-un sat era foarte mare. Munca li se plătea fie în natură fie în bani (arareori, mixtă). Ocupația poate fi considerată ca dispărută.

Străitarii confecționau, din pînză groasă de cîneapă, cunoscutele „străiți” pentru vite, îndeosebi pentru cai, în care se puneau grăunțe și se legau la gîtul vitei. Din „străiță” vita mîncea la popasuri. Acestor „străiți” li se mai spuneau și „vedre”.

Străitarii locuiau în centrele urbane, la Timișoara formau breaslă împreună cu cojocarii. Steagul străitarilor și cojocarilor timișoreni, lu-

¹⁸ *Dicționar enciclopedic...*, vol. IV, lit. Q—Z, 1966, p. 316.

¹⁹ *Ibidem*, vol. II, lit. D—J, 1964, p. 16.

²⁰ *Ibidem*.

crat din brocart cu franjuri de fir pe margini, se găsește în biserica „Sf. Ilie“ din Timișoara — „Fabric“; prăjina este bătută cu țințe lucitoare din bronz, pe capul cărora sînt înscrise nume de vestiți meșteșugari²¹.

Șelarii confecționau șaua — piesă din harnașament — folosind pielea de bovine. Puteau fi găsiți în centrele urbane. Lugojul a fost ultimul centru în care au mai lucrat cîțiva șelari. Și această ocupație este, acum, atît de rară încît poate fi socotită ca dispărută.

Turtarii preparau turtă dulce, pe care o vindeau prin tirguri și piețe. Stabiliți cu atelierul în orașele, orașe și mai rar prin comunele mari, de pe tot cuprinsul Banatului, ei cutreierau peste tot desfășurîndu-și produsele zaharoase făcute cu multă pricepere. Turtele primeau diverse forme și modele (păpuși, cai, păsări, cercuri, pătrate etc.), fiind decorate pe o față și glazurate. Unii turtari montau pe produs și mici cioburi de oglindă, făcîndu-le cît mai atractive.

Între acești meșteri exista o adevărată competiție privind nu numai calitatea ci și modelele; din aceste „întreceri“ au rezultat continuu noi și noi modele, artistic decorate, cum se explică și apariția mărgelilor de turtă dulce, a căsuțelor etc. Sînt extrem de rar întîlniți, încît ocupația va fi în curînd dispărută.

Țesătoarele, îndeplinind o extinsă gamă de operații, în a căror tehnică se acumulează o seculară experiență, ele se ocupau cu țesutul linii, cinepei, bumbacului etc., din care apoi se confecționau, mai ales, cele necesare îmbrăcămînții. „Două ocupații, deși aveau o largă răspîndire, fiind la îndemîna majorității populației satești din trecut, au fost totuși considerate meșteșuguri specializate“²². Una dintre acestea aparține țesătoarelor care, erau totdeauna și vopsitoare și croitorese, li se mai spuneau „tocăcițe“, iar în cazul bărbaților „tocaci“; „... din cadrul general al femeilor se desprind cîteva, care pe de o parte stăpînind mai bine meșteșugul și pe de altă parte, împinse de nevoie, se dedică în chip deosebit producerii de țesături destinate vînzării“²³.

Produsele țesătoarelor purtau amprenta mai multor funcționalități, dintre care se pot desprinde cele de uz gospodăresc (desagi, traiste, saci, ștergare pentru șters și pentru acoperitul hranei, ștergare folosite de ciobani în prelucrarea laptelui etc.), de interior (menite să îmbogățească și să înfrumusețeze interiorul locuințelor satești: ponevi, cilimuri, ștergare de grindă, de icoane, măsaie, ștergare de ferestre — perdele etc.) și ocazionale (legate de ceremonii și obiceiuri mai importante — botez, nuntă, sărbători de peste an și înmormîntări)²⁴.

Țesătoarelor li se ducea vestea prin toate satele din jur, fapt care determinau sătenii să vină la ele să cumpere materiale, să facă unele comenzi de pînză ori chiar îmbrăcăminte. Realizau pe pînză diverse

²¹ N. Țăranu, *Vechi meșteșugari*, în supl. lit. „Generații“, 1969, p. 5.

²² Henri H. Stahl și Paul H. Stahl, *op. cit.*, p. 65.

²³ *Ibidem*, p. 66.

²⁴ Vezi Nicolae Săcară (Muzeul Banatului Timișoara), „Expoziția de țesături“ (ms. — material de ghidaj).

modele sau o țesau în diverse forme, așa încît, din punctul de vedere al decorației, țesăturile se ridicau la nivelul olarilor vestiți, rămînînd astfel mari contribuabile la patrimoniul cultural-artistic al țării.

Văiegarii apretau țesătura de lînă, pregătind-o pentru confecționarea hainelor. Li se mai spunea și „voiegari“, iar țesăturii în cauză i se spunea „aba“ sau „dimie“ (prin sat era cunoscută și sub denumirea de „șubă“).

„Văiegile“ („pive“ sau „dirste“) erau așezate pe cursul apelor Bega, Bistra, afluenților Timișului, din culoarul Timiș-Cerna (partea superioară), al afluenților Dunării și Carașului. Pe Mureș existau văiegi mobile sau umblătoare, împreună cu morile mișcătoare. „Monopolul“ între văiegarii bănățeni îl dețineau cei din Gîrliște, Curtea și Gladna. Ei plecau primăvara cu căruțele prin sate, de unde adunau țesăturile, le prelucrau — înălbindu-le și îngroșîndu-le, dîndu-le o structură mai laxă — apoi toamna le aduceau proprietarilor, gata lucrate.

Cîțiva reprezentanți ai acestei ocupații mai pot fi găsiți și în prezent, nu însă și văiegile mobile — cele de pe Mureș — care au dispărut.

Vărarii, realizau varul, material de construcție obținut prin arderea rocilor calcaroase (var nestins) și prin hidratarea ulterioară a produsului (var stins). Subzonele caracteristice erau cele cu solul calcaros (Căvăranul, azi Constantin Daicoviciu și Moniom, din județul Caraș-Severin). Existau și vărari mici sau ocazionali (Luncani, Tomești din județul Timiș).

În zilele noastre prelucrarea varului se face pe cale industrială, ocupația sătenească rămînînd doar cu amprenta de „ocazională“.

Voștinarii, au venit din Banat în Ardeal; sînt moți în majoritatea lor și au colonizat diferite localități, cum au fost: Căpîlnaș (din județul Arad) și Albina (din județul Timiș).

Din rezidul de ceară de albine, cunoscut sub numele de „voștină“, acești oameni preparau material necesar fabricării luminărilor. Ei aveau legături permanente cu apicultorii, de la care cumpărau rezidurile amintite, le uneau, le tratau și apoi, cu ajutorul unei prese, făceau calupuri sau turte cilindrice ușor de manipulat și transportat.

Ocupațiilor prezentate pînă aici, aflate în stare de dispariție mai mult sau mai puțin avansată, li se pot adăuga:

- *potcovarii*, cărora li se mai spunea „fierari“ sau „covaci“;
- *rotarii*, care se ocupau cu confecționarea roților (uneori confecționau întreaga căruță);
- *glăjarii*, se ocupau cu confecționarea sticlei;
- *butnarii* sau *dogarii*, care se ocupau cu confecționarea doagelor și asamblarea lor în butoaie. Unii dintre aceștia, cărora li se spunea „ciubărari“, confecționau donițe sau diferite vase de uz casnic pe care le decorau artistic, prin pirogravare sau, mai rar, prin incizie;
- *morarii*, se ocupau cu morile de apă sau cu manej;
- *lăptarii*, se ocupau cu colectarea laptelui din sat și apoi cu prelucrarea lui.

La aceste ocupații mai pot fi amintite încă multe altele cu aceeași funcție utilitară, îndeplinite de oamenii din sat sau oraș. Aceștia sînt: *cizmarii, croitorii, frizerii la domiciliu, măcelarii, brutarii, curelarii, năsturarii, cizmarii, cioplitorii în piatră, împletitorii de papură* etc.

Referindu-se la conținutul și valoarea artistică populară a unora din aceste ocupații, etnografii, sociologii și cercetătorii constată: „Cu numai un veac în urmă în întreaga țară arta populară era încă vie; ea se retrage însă treptat, lăsînd pete albe pe harta vieții tradiționale... La noi fenomenul este vizibil, mai repede în jurul marilor orașe, de-a lungul drumurilor principale”²⁵.

„Petele albe” se înmulțesc vertiginos în ultima vreme, acest fenomen formulînd concluzia că, arta populară se retrage nu numai din localitățile urbanizate sau în curs de urbanizare ci și din cele mai îndepărtate în care se considera, pînă mai acum un deceniu, că există încă o puternică tendință de conservatorism în acest sens.

Avînd în vedere acest fenomen, se impun măsuri de a se salva cît mai mult din ceea ce înseamnă bogăția sufletească a înaintașilor.

Întocmirea unor chestionare, cu un real conținut științific, organizarea de ieșiri pe teren, discuții purtate cu diverse persoane de la sate și mai ales cu meșteșugarii care mai practică îndeletnicirile respective (sau cei ce au ocupații asemănătoare ori asimilabile), concentrarea unei largi rețele bibliografice adecvate etc., iată numai o parte din măsurile ce trebuie să caracterizeze orice secție de etnografie, pe etnografi și pe lucrătorii din acest domeniu.

În rîndul metodelor de lucru ale etnografilor să se înscrie și legătura, îmbogățită de la an la an tot mai mult, cu activiștii culturali de la sate, cu cadrele didactice și alți factori însemnați care trăiesc și muncesc în mediul rural. Această legătură să ducă la:

— înregistrarea și evidențierea scrisă a aspectelor legate de ocupațiile dispărute sau pe cale de dispariție;

— strîngerea de fotografii și desene care să ilustreze modul în care se practica o meserie sau alta din cele arătate, precum și prezentarea uneltelor folosite sau a produsului finit obținut;

— filmarea, pe faze de lucru, a unor ocupații aflate pe cale de dispariție;

— alcătuirea unor colecții de obiecte privitoare la ocupațiile respective;

— conservarea „in situ” a unor complexe de îndeletniciri tehnice;

— organizarea de micro-muzee sătești pe lîngă căminele culturale sau în cadrul școlilor;

— redactarea unor materiale de presă, a unor mici studii științifice de cercetare etc.;

— organizarea, în muzeele orășenești și județene, de acțiuni demonstrative, invitîndu-se meșteșugari artizani să lucreze în fața publicului vizitator.

²⁵ Paul H. Stahl, *op. cit.*, p. 6.

Toate acestea vor face să fie îndeplinit dezideratul de căpetenie, anume păstrarea a tot ceea ce este frumos, artistic în ocupațiile, îndelungurile practice și meșteșugurile satești, care au părăsit sau sînt pe cale de a părăsi scena activității bănătenilor la sate.

În practicarea acestor ocupații, poporul nostru a înglobat tot ceea ce a avut mai frumos în sufletul său, a făcut din ele, nu numai un scop în sine ci și realizarea dorinței sale de a cultiva virtuțile, tradițiile și obiceiurile strămoșești, lărgindu-și astfel permanent orizontul de cultură.

În existența sa de două milenii, poporul român a creat o artă ce ilustrează cu fidelitate felul în care a trăit și a muncit, o artă ce exprimă cu pregnanță încrederea în propriile sale forțe și optimismul unui viitor mai fericit; de asemenea, arta populară a dovedit o gândire și o sensibilitate de înaltă ținută, o puternică sete de libertate și voință de făurire a unui trai mai bun.

Operele valoroase de artă, în cadrul diverselor ocupații, din care multe, așa cum am mai arătat, pe cale de dispariție și chiar dispărute, au avut menirea de a înfățișa cît mai precis îndeplînirile, preocupările, dorințele nobile, simțămintele și gândurile maselor largi populare. Creatorii populari s-au inspirat continuu din izvoarele vii și nesecate ale vieții lor și ale semenilor lor, din sursele inepuizabile ale realităților sociale și naționale ale țării noastre.

Statul nostru acordă o mare atenție valorificării tezaurului artistic popular al înaintașilor noștri și stimulează preocupările menite a descoperi și pune în valoare operele artistice de acest gen.

Pe lîngă atenția față de ceea ce este bun și valoros din trecut, asistăm la o îmbinare perfectă a acestuia cu noul: „Adeseori, în cele mai noi și îndrăznețe cuceriri ale științei și tehnicii pot fi recunoscute unele idei sau principii elementare, ivite în trecutul mai îndepărtat pe baza practicii. Omenirea își recunoaște astfel istoria, în munca și uneltele sale, cu diferențieri caracteristice pentru fiecare popor — diferențieri marcate atît prin unelte cît și prin obiectele care constituie nu rareori, adevărate opere de artă”²⁶.

Astăzi, popoarele lumii întregi se apleacă cu multă atenție și grijă asupra a tot ce ilustrează caracterul de neimitat a lucrului de mînă, nemijlocit legat de diversele ocupații pe cale de dispariție.

Întoarcerea aceasta spre trecut este un aspect profund pozitiv pentru că, vizînd marile valori culturale ale unei tradiții cu vechime milenară, scopul este nobil, acela „... de a păstra și dezvolta în folosul societății viitoare cuceririle profund creatoare ale minilor omenesti. Acesta este motivul pentru care asistăm azi pe toate latitudinile și meridianele globului la străduințele enorme de a salva ultimele vestigii ale meșteșugurilor artistice populare. În toate cele cinci continente există organi-

²⁶ Paul Petrescu și Cornel Irimia, *Meșteșuguri artistice în România*, București, 1967, p. 7.

zații speciale, științifice, educative și productive care promovează valorificarea și cultivarea tradițiilor culturale locale²⁷.

Pentru continua perfecționare a îmbinării amintite mai sus „partidul va asigura condiții ca masele largi populare să participe tot mai intens la dezvoltarea culturii naționale, la creația de artă, la sporirea valorilor spirituale ale societății socialiste, astfel încât civilizația comunistă, să exprime plenar geniul artistic creator al poporului nostru²⁸.

Dezvoltarea artei populare a dus totdeauna la o dezvoltare economică a populației; regresul economic a mers mină în mină cu perioadele de declin ale artei populare (cu excepția acelor populații sau popoare care au renunțat la artă din dorința de îmbogățire).

În socialism, sînt create cele mai favorabile condiții pentru dezvoltarea artei populare; esteticului, în România îi este deschis un drum larg, arta populară ocupînd un spațiu însemnat din acest drum.

VASILE CICA

BESCHÄFTIGUNGEN UND IM VERSCHWINDEN BEGRIFFENE, VOLKSTÜMLICHE, HANDWERKE AUS DEM BANAT

(Zusammenfassung)

Der Verfasser führt eine Anzahl von Beschäftigungen an, die in der Vergangenheit auf dem Gebiete des Banates häufig anzutreffen waren, heute aber selten vorkommen oder im Verschwinden begriffen sind. Er beschreibt jede einzelne, insbesondere jene die seltener sind, wie: Klämpner, Kürschner, Töpferer, Hutmacher, Seifensieder, Lebzelt-Bäcker, Kesselschmiede, Kerzenmacher u.a.

Weiter werden einige Schlussfolgerungen über den ethnographischen Wert dieser, im Verschwinden begriffene, Beschäftigungen gemacht, wobei auch Vorschläge für die Erhaltung dieser volkstümlichen Handwerke vorgebracht werden.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Programul PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București. 1975, p. 163.